

А н о т а ц і ї

В статті **И.Гаюк «Взаимодействие ислама и иудеохристианства в период становления ислама»** автор выясняет влияние естественно-неоднородного состава христианской ойкумены на процесс исламо-христианского взаимодействия на ранних этапах истории ислама. Доказывается, что для мусульман христианами (насара) были представители всех государственных церквей – от Древневосточных до т.наз ортодоксальных. В то время как группы и ответвления иудеохристианского типа мусульмане относили к сабиям, но не к насара.

Ключевые слова: гностические течения, ислам, иудеохристиане, эбиониты, Мухаммад, назореи, сабии, суфии, христианство, Христос, ортодоксия.

In the given research of **Hayuk I. «Interaction of Islam and Judeo-Christianity during the 1-st period of Islam formation»** the author investigated the influence of natural-non-uniform structure of Christian world on the processes of interaction between Islam and Christianity at the early stage of Islam history. She proved that all of representatives of the state Churches - from Ancient East Church to so-called Orthodox - were Christians (nasara) for Moslems. And those groups and branches, which are known as Judeo-Christians, Moslems named sabaen, but not Christians - nasara.

Keywords: Gnosis groups, Islam, Judeo-Christians, ebionite, Muhammed, Nazirites, Sabaen, Sufi, Christianity, Christ, orthodoxy.

Д.Брильов*

УДК 32:061.234, 297

АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ СУФІЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття Д.Брильова «Активізація діяльності міжнародних суфійських організацій» присвячена феномену міжнародних суфійських організацій, які виникли в ХХ столітті. Розглядається вплив процесів глобалізації на формування сучасних суфійських рухів та їх протистояння з представниками радикальної ідеології в мусульманській уммі.

Ключові слова: суфізм, Аль-Ахбаш, хабашити, ісламізм, глобалізація.

Аналізуючи тенденції, що існують у світовому ісламознавстві, можна відзначити зростання зацікавленості до суфізму з боку західних дослідників, яке намітилося в останнє десятиліття. Що більш важливо, на наш погляд, ця зацікавленість змінила свій характер. Якщо раніше вона була більшою мірою спрямована у бік духовних, езотеричних аспектів суфізму, то сьогодні – в її фокус потрапляють насамперед соціально-політичні аспекти цього ісламського феномену.

---

* Д.Брильов – викладач кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Така зміна пріоритетів, з нашої точки зору, крім усього іншого, пов'язана з початком так званої «Четвертої світової війни» – війни з міжнародним тероризмом, не останню роль у якій грають різні ісламістські організації. Оголосивши війну тероризмові, і, спробувавши вирішити проблему «кавалерійською навалою», тобто традиційним військовим способом, країни «антитерористичної коаліції» зіткнулися з протилежним результатом – посиленням терористичної діяльності. Понад те, змінився сам характер війни – якщо в 1-й та 2-й світових війнах билися армії, 3-я світова (зазвичай іменована «холодною») більшою мірою носила інформаційно-ідеологічний характер, то 4-а, на думку деяких дослідників, є «асиметричною», «заколото-війною», коли одна з воюючих сторін (а саме терористи) прагне опертися на підтримку місцевого населення [Хочешь мира, победы мятежевойну! Творческое наследие Е.Э. Месснера (Российский военный сборник). – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – С. 542]. Як справедливо вказує відомий французький ісламознавець Жиль Кепель, терористичні акції 11 вересня 2001 р. являли собою безпрецедентну за масштабами провокацію, метою якої були репресії проти мирного населення ряду країн (передусім Афганістану та Іраку) [Кепель Ж. Джихад: экспансия и закат исламизма. - М.: Ладомир, Научно-издательский центр, 2004. – С. 11-12]. Відповідно до задуму ісламістів, ці репресії в кінцевому підсумку повинні привести до солідарності мирного населення з терористами (як це сталося в Палестині). В цьому випадку терористи «... стануть каталізатором соціального руху під прапором джихаду проти «невірних», що захопили землі ісламу і винищували мусульман» [Кепель Ж. Джихад: экспансия и закат исламизма. М.: Ладомир, Научно-издательский центр, 2004. – С. 12.].

Фактичний провал антитерористичної операції привів країни Заходу (в першу чергу США) до необхідності пошуку нових шляхів вирішення проблеми ісламістського екстремізму та тероризму. У результаті, в середині 2000-х років вийшла серія доповідей, підготовлених відомими аналітичними центрами (наприклад, RAND Corporation, Центром Ніксона та ін.). В них містилися рекомендації урядам країн антитерористичної коаліції змінити стратегію вирішення проблеми тероризму, відмовившись від виключно військових методів. Пропонувалося звернути увагу на сили, що існують усередині самого мусульманського співтовариства, і до яких автори доповідей віднесли представників традиційного ісламу (у першу чергу – суфійські організації), які завжди були противниками ісламістських течій [Barnard S. Civil democratic Islam, partners, resources, and strategies. – RAND Corporation, 2003. – 88 p., P. 46; Baran Z. Hizb ut-Tahrir: Islam's Political Insurgency. – Washington, DC: The Nixon Center, December 2004. – P. 132-133.].

У зв'язку з цим, **метою** статті є дослідження міжнародних суфійських організацій як феномену сучасності, зміни їх ролі та функціонування під тиском глобальних процесів та їхнього протистояння з носіями радикальної ідеології в мусульманській уммі.

Основний зміст статті. Тенденції посилення активності тарікатів спостерігаються протягом останніх десятиліть, у тому числі і завдяки освоєнню суфійськими групами сучасного глобального інформаційного простору. Особливо виразно процеси відродження впливу суфійських інститутів спостерігаються на території колишнього СРСР, оскільки тут ряд тарікатів (зокрема, накшбандіа і кадиріа) були особливо сильними. У деяких центральноазійських державах, що виникли після розпаду СРСР, в даний час низка положень суфізму обрані державними органами пропаганди як компонент державної ідеології, що, безумовно, свідчить про ту роль, яку відіграє суфізм в цьому регіоні [Бабаджанов Б.М. К вопросу о восприятии статуса суфийского шейха (на примере Хаджа Ахрара) // *Arabia Vitalis. Арабский Восток, ислам, древняя Аравия.* // Сб. статей в честь В.В. Наумкина. – М., 2005. – С. 184]. Аналогічна ситуація спостерігається і на Північному Кавказі [Силантьев Р. Новейшая история ислама в России. – М.: Алгоритм, 2007. – С. 376]. Окрім того, друга половина ХХ століття ознаменувалася появою міжнародних суфійських організацій, інкорпорованих в глобальний інформаційний простір і багато чим адаптованих до умов функціонування в західній культурі. Ці організації являли собою або відгалуження від одного з великих тарікатів, або взагалі були конгломератом з представників декількох тарікатів. На думку деяких дослідників, прикладом таких організацій може розглядатися гілка тарікату Накшбандіа, очолювана Назімом аль-Кубрісі аль-Хаккані або ж гілка тарікату Шазіліа – Бурханіа [Ярош О.А. «Исламский суфизм и «неосуфизм» в Западной Европе: институциональный аспект» // Четвертые Торчиновские чтения. Философия, религия и культура стран Востока: Материалы научной конференции. С.-Петербург, 7-10 февраля 2007 г. - СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2007. – С. 690-699].

Однією з основних цілей таких організацій є протидія чимдалі посилюваній експансії ісламістських організацій. Оскільки ісламісти є, по суті, маргінальними утвореннями, розташованими на «околиці» ісламського співтовариства, а нерідко і за його межами, вони потребують легітимізації своєї ідеології. Остання, в свою чергу, можлива лише за умови появи значної кількості прихильників цієї ідеології серед мусульман. Тому, щоб змусити мусульман приєднатися до їх боротьби, радикальні ісламістські рухи (вагабіти, хізби тощо) прагнуть будь-якими шляхами впровадити своє «розуміння» ісламу, спрямоване на досягнення політичного панування. На це звертають увагу багато дослідників екстремізму, вказуючи, що основна мета більшості терористичних актів, що проводяться ісламістськими угрупованнями – викликати агресивну відповідь Заходу, який би підштовхнув поміркованих мусульман (що складають абсолютну більшість) до консолідації навколо радикальної ідеології ісламістських угруповань. Як відзначають експерти, ісламісти прагнуть спровокувати «великий релігійний конфлікт», довести справу до «глобального джихаду», намагаються

ініціювати терактами (звичайна тактика заколотників на початковій стадії боротьби) загальну партизанську війну [Хочешь мира, победы мятежевойну! Творческое наследие Е.Э. Месснера (Российский военный сборник). – М.: Военный университет, Русский путь, 2005. – С. 542].

Оскільки ісламські угруповання самі є результатом глобалізації, вони ефективно використовують глобальні ЗМІ у своїх інтересах. На думку дослідників, рух ісламізму має значення, коли про нього постійно згадують в новинах, а найкращим засобом для цього є проведення драматично захоплюючих терористичних актів. Істотним чинником підвищення значимості ісламістських угруповань стало створення арабських телевізійних каналів, хоча лідери ісламістських організацій висловлюють розчарування, що їх ідеї не отримують «належного» відображення на цих каналах. Таким чином, ми можемо говорити про те, що сьогодні склався свого роду симбіоз екстремізму (перш за все його крайньої форми – тероризму) і сучасних ЗМІ [Ежегодник СИПРИ-2006: вооружения, разоружение и международная безопасность. – М.: Наука, 2008. – С. 143; Зінько С.Ю. Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах: Монографія. – Л., 2009. – 364 с.].

Ще одним важливим інструментом з арсеналу глобалізації, який використовується ісламістами для розповсюдження радикальної ідеології, є Інтернет. Існує чимало свідчень того, що ісламістським угрупованням Інтернет потрібен з метою пропаганди, а також у якості комунікаційного середовища для збільшення числа активістів-однодумців. За наявною інформацією, протягом п'яти років після 2000 р. кількість ісламістських інтернет-сайтів збільшилася з менш ніж 20 до понад 4000 [Ежегодник СИПРИ-2006: вооружения, разоружение и международная безопасность. – М.: Наука, 2008. – С. 143].

Від самого початку виникнення радикальних течій в ісламі ми можемо спостерігати, що саме суфізм виявився єдиною дієвою протипагою екстремістській ідеології, яка активно розповсюджується. Не випадково сьогодні серед багатьох політиків і дослідників у більшості країн Центральної Азії звучить ідея про те, що суфізм – це найбільш прийнятна альтернатива радикальному ісламу [Бабаджанов Б.М. К вопросу о восприятии статуса суфийского шайха (на примере Хаджа Ахрара) // Arabia Vitalis. Арабский Восток, ислам, древняя Аравия. // Сб. статей в честь В.В. Наумкина. – М., 2005. – С. 182]. Саме зростання радикальних настроїв, пов'язане з низьким рівнем релігійної освіти молоді, економічними проблемами в країнах ісламського світу, а також політикою «подвійних стандартів» по відношенню до арабського світу в арабо-ізраїльському конфлікті, призвело до того, що суфії були змушені відмовитися від своєї традиційної політики ухилення від конфронтації і різко виступити проти радикалізму серед послідовників ісламу [Nizar Hamzeh A., Hrair Dekmejian R.A. Sufi response to political islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies, 1996. – № 28.

– Р. 217-229; Maged A. «Debating political Sufism» - [електронний ресурс] – Режим доступу: www.dailystaregypt.com/article.aspx?ArticleID=16351].

Однією з найбільш відомих та потужних суфійських структур, яка представляє собою конгломерат декількох тарікатів та проводить активну інформаційну політику з протидії ідеям радикалізму в мусульманському співтоваристві, є група «Аль-Ахбаш» (організаційно і юридично ця група оформлена у вигляді організації «Асоціація ісламських благодійних проєктів»). На жаль, наукові дослідження діяльності цієї групи з боку вітчизняних дослідників відсутні, якщо не брати до уваги недостатньо обґрунтовану і доволі суперечливу інформацію, яка наводиться в праці «Ісламська ідентичність в Україні» [Исламская идентичность в Украине / А.В. Богомолов, С.И. Данилов, И.Н. Семиволос, Г.М. Яворская / Пер. с укр. – Изд. 2-е, доп. – К.: ИД «Стилос», 2006. – 200 с.]. Автори цієї роботи посилалися на статтю «Sufi response to political islamism: Al-Ahbash of Lebanon» ліванських дослідників з Бейрутського американського університету Н.А. Хамзе та Р.А. Хрейр Декмешьяна (на яку, у тому числі, спираємось і ми), але зробили це надто вибірково.

Окрім цього, в російськомовному сегменті Інтернету існує велика кількість інформації полемічного характеру. Слід зазначити, що деякі статті носять наукоподібний характер, хоча по суті не є науковими – так, наприклад, в жодній з подібних робіт [Манкиев М. «Украинский Халифат?»] [електронний ресурс] – Режим доступу: www.i-r-p.ru/page/stream-exchange/index-17617.html; Шахбанов М. «По следам Эфиопа» [електронний ресурс] – Режим доступу: www.chernovik.net/news/255/MONOTHEOS/2008/01/23/6555] немає навіть натяку на джерела, якими користувалися автори. Крім цього, всі ці статті містять безліч дрібних і грубих фактологічних помилок. Серед найпоширеніших можна вказати на інформацію про те, що наступником голови течії Абдуллаха аль-Хабаші після його смерті став Нізар аль-Халлябі – і це при тому, що на момент публікації даних статей все було саме навпаки. Так, Абдуллах аль-Харарі аль-Хабаші помер лише в позаминулому, 2008 р., у той час як Нізар аль-Халлябі загинув 31 серпня 1995 р. під час замаху, організованого вагабітами.

Невеликий моніторинг дозволяє виявити, що в більшості випадків джерелом для всіх цих публікацій є одна й та ж стаття, перекладачами якої в оригіналі є Анзор Астеміров і Расул Кудаєв, котрі більш відомі як організатори та учасники атаки на силові структури в м. Нальчик 13 жовтня 2005 р. [«Все дороги ведут в Нальчик»] [електронний ресурс] – Режим доступу: www.agentura.ru/press/about/jointprojects/novgaz/nalchik2/. І в цілому можна сказати, що у переважній більшості випадків інформація негативного характеру про течію «Аль-Ахбаш» поширюється Інтернет-ресурсами з вираженим екстремістським характером. У чому причина такої нелюбові прихильників ісламізму до «хабашітів»?

Відповідь можна знайти в ряді академічних досліджень, проведених західними ісламознавцями. Однак у відкритому доступі в Інтернеті є лише

одна подібна робота, датована до того ж 1996 р. [Nizar Hamzeh A., Hrair Dekmejian R.A Sufi response to political islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies, 1996. – № 28. – Р. 217-229], чим мабуть і пояснюється тиражування неперевіреної інформації, згаданої вище. Значно більш інформативними є пізніші дослідження, що належать М. Кабха і Х. Ерліху, а також Т. Цітельманну і Р. Гадбану [Kabha M., Erlich H. Al-Ahbash and Wahhabiyya: interpretations of Islam // International Journal of Middle East Studies, 2006. – 38 (4). – Р. 519-538; Zitelmann T., Ghabban R. The Habashiya – Tendencies of mobilization and differentiation in translocal contexts // Modern adaptations of Sufi-based popular Islam: Concepts, practices and movements in a translocal perspective. – Centre for Modern Oriental Studies, Berlin. April 4 and 5 (2003).].

Згідно даних, наведеним у цих роботах, «Аль-Ахбаш» являє собою конгломерат з тарікатів Ріфаїя, Кадірїя і Накшбандїя, а також має тісні зв'язки з тарікатом Шазілія. Основною причиною виникнення даної організації автори називають реакцію суфійської спільноти на розповсюдження ісламської ідеології, на спроби ісламістських структур, насамперед таких як Асоціація «Брати-мусульмани», «Джамаат ісламія» та різних течій вагабізму політизувати іслам [Nizar Hamzeh A., Hrair Dekmejian R.A Sufi response to political islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies, 1996. – № 28. – Р. 217-229].

Але треба зазначити, що в арабському світі деякі ісламські вчені (зокрема, саме так вважають йорданські улеми) притримуються альтернативної точки зору, вважаючи «хабашитів» самостійним тарікатом – *Хабашїя* [True Islam and the Islamic Consensus on the Amman Message // Grand list of endorsements of the Amman message and its three points [електронний ресурс] – Режим доступу: www.ammanmessage.com/index.php?option=com_content&task].

Засновником руху є Абдуллах аль-Харарі аль-Хабаші, що народився в 1920 р. у місті Харар, яке є центром ісламу в переважно християнській Ефіопії. У 1948 р. Абдаллах аль-Харарі був кинутий у в'язницю за відмову співпрацювати з режимом імператора Хайле Селассіє, і після звільнення залишив країну. Існують також вказівки на те, що серед причин вигнання було протистояння між Абдуллахом аль-Харарі, який представляв традиційний для даного регіону суфізм, і місцевими вагабітами під керівництвом Юсуфа Абд аль-Рахмана аль-Харарі, які користувалися підтримкою влади (пізніше Хайле Селассіє призначив Юсуфа аль-Харарі контролювати переклад Корану на амхарську мову, рідну для імператора) [Kabha M., Erlich H. Al-Ahbash and Wahhabiyya: interpretations of Islam // International Journal of Middle East Studies, 2006. – 38 (4). – Р. 527].

Після від'їзду з Ефіопії шейх Абдуллах аль-Харарі провів деякий час в Мецці і Єрусалимі і в кінці 1948 р. попрямував у Дамаск. У 1950 р. він прибув до Бейрута, де і прожив до кінця життя. Спираючись на підтримку місцевих улемів, аль-Харарі займався головним чином релігійними

питаннями. У 1981 р. помер один з його давніх прихильників, шейх Абдуррахман аль-Аджуз, який в 1930 р. заснував «Джамаїя машарія хайрія ісламія» (Асоціацію ісламських благодійних проєктів), головна мета якої полягала у поширенні релігійних знань. Після його смерті асоціацію очолив один з учнів шейха Абдуллаха аль-Харарі, шейх Нізар Халїабїй, що надало потужний поштовх розвитку організації і перетворило її на одну з найпотужніших міжнародних суфійських організацій.

Головний офіс асоціації знаходиться в Лівані. Основний напрямок діяльності – відкриття мечетей і молитовних будинків. Також приділяється увага відкриттю та забезпеченню роботи дитячих садків і шкіл, де надається релігійна та загальна середня освіта. Асоціацією були відкриті школи в усіх регіонах Лівану, а в 2000 р. в Бейруті був відкритий університет. «Аль-Ахбаш» відомі своїми тісними зв'язками з такими навчальними закладами ісламського світу, як каїрський університет «Аль-Азхар», туніські медресе «Аз-Зейтуна», марокканське медресе «Карауїн» і ряд інших. Також цей рух користується підтримкою релігійної влади багатьох арабських країн, зокрема Йорданії та Сирії. Так, в Йорданії з ініціативи Міністерства вакуфів в 1995 р. була проведена ротація імамів у мечетях, і прихильники терористичного руху «Брати-мусульмани» були замінені на прихильників «Аль-Ахбаш» [Nachman T. *Radical Islam in Egypt and Jordan*. – Sussex Academic Press, 2005. – P. 215]. Асоціація випускає щомісячний журнал «Манар аль-Худа» з 1992 р., має власну радіостанцію, «Нідак аль-Макріфа», з 1998 р. Її учасники дуже активні в Інтернеті і мають веб-сайти, на яких поширюють вчення свого вчителя і його полеміку з представниками ісламістської ідеології.

Крім того, «Аль-Ахбаш» активно діє в мусульманській діаспорі в західних країнах. Його головний центр в Європі знаходиться в Німеччині, при цьому в більшості західноєвропейських країн діють регіональні центри. У руху також є філії в Індонезії, Малайзії, Індії, Пакистані, Таджикистані, Сирії, Йорданії, Єгипті, Канаді, США, Україні, Австралії. «Аль-Ахбаш» активно діє в Африці (особливо в Нігерії та Гані), де намагається налагодити контакти між місцевими мусульманами та їх близькосхідними єдиновірцями. До кінця 1990-х «Аль-Ахбаш» став однією з кращих організованих міжнародних Ісламських асоціацій у неісламських країнах, нараховуючи не менше чверті мільйона активних членів [Kabha M., Erlich H. *Al-Ahbash and Wahhabiyya: interpretations of Islam // International Journal of Middle East Studies*, 2006. – 38 (4). – P. 528].

Як відзначають дослідники [Nizar Hamzeh A., Hrair Dekmejian R.A *Sufi response to political islamism: Al-Ahbash of Lebanon // International Journal of Middle East Studies*, 1996. – № 28. – P. 221], характерними рисами даного руху є наступні:

1) у питаннях фікху прихильники «Аль-Ахбаш» дотримуються головним чином мазхабів Шафії і Ханафі (більшість – шафіїтського мазхаба), хоча також є і прихильники малікітського і ханбалітського мазхабів;

2) у питаннях віровчення (*акиди*) «хабашіти» є прихильниками вчення імамів Абу аль-Хасана аль-Ашарі і Абу Мансура Мухаммада бен Мухаммада аль-Матуріді, чия акида є домінуючою серед сунітів (приміром, вони дотримуються думки, що Аллаг створив і добро і зло, також – що всі дії людини створені Аллагом, і людина «придбає» той чи інший вчинок);

3) «Аль-Ахбаш» відстоює позицію про легітимність суфізму, разом з його основними ритуалами і практиками, такими як зікри, зійрат та ін. При цьому слід враховувати, що питання про повну шаріатську легітимність суфізму був позитивно вирішено у формі фетв безліччю ісламських вчених, зокрема, такими видатними богословами, як Ахмад аль-Газалі (пом. у 1126 р.), Хваджа Мухаммад Парса (пом. у 1419 р.), 'Абд ар-Рахман Джамі (пом. у 1492 р.) та багатьма іншими;

4) даний рух не приймає насильницьких методів ісламістів, вважаючи, що на даний момент немає законних умов для створення халіфату. Крім того, «хабашіти» категорично виступають проти поширеної серед ісламістів практики звинувачення незгодних з ними мусульман у невір'ї (*такфір*), оскільки спираються на положення про те, що мусульманин, який не виконує свої обов'язки, але визнає їх, залишається мусульманином, хоча і грішником;

5) «Аль-Ахбаш» не визнає мусульманами головних ідеологів ісламізму, таких як Ібн Таймійя, Мухаммад Ібн Абд уль-Ваххаб, Саїд Кутб, Абу аля-Маудуді і ряду інших, звинувачуючи їх в спотворенні основ ісламу і відході від вчення пророка Мухаммада. Особлива увага при цьому приділяється Ібн Таймійї, з яким «хабашіти» полемізують з декількох основних питань. Даний рух спростовує заборону Ібн Таймійї стосовно практиці заступництва (*тавассуль*), не приймає його випадів проти суфізму, а також звинувачує його в антропоморфізмі, тобто приписуванні Аллагу якостей створених. «Хабашіти» вказують, що Ібн Таймійя був звинувачений в невірстві судьями всіх чотирьох мазхабів (у тому числі і ханбалітського, до улемів якого у вітчизняному сходознавстві традиційно і відносять Ібн Таймійю). При цьому підтвердження даної позиції можна знайти в «Подорожах» Ібн Батути, який під час свого перебування в Дамаску став свідком звинувачення Ібн Таймійї в невір'ї суддею ханбалітського мазхаба Ізз Ад-Діном ібн Муслімом [Ибн Баттута. Путешествие. – Бейрут, 2007. – (араб. мов.). - С. 156].

б) «Хабашіти» виступають за шлях мирного заклику до ісламу (*даваа*), дотримуючись принципу толерантності у відносинах з немусульманами.

Багато в чому завдяки їх послідовній і незмінній політиці протистояння ідеології екстремізму і тероризму, «Аль-Ахбаш» і подібні організації були сприйняті Заходом як природні союзники в боротьбі з тероризмом. Хоча слід зазначити, що, на думку деяких дослідників, було б помилкою приписувати суфізму «відкритість західним ліберальним цінностям», оскільки це лише дискредитує його і підсилює позиції радикалів, які його відкидають [Ярош О.А. «Исламский суфизм и «неосуфизм» в Западной Европе: институциональный аспект» // Четвертые Торчиновские чтения. Философия, религия и культура стран Востока: Материалы научной конференции. С.-

Петербург, 7-10 февраля 2007 г. / Сост. и отв. ред. С.В. Пахомов. – СПб., 2007. – С. 699].

Реакція ісламістських структур була досить передбачуваною: не маючи настільки масової підтримки серед мусульман, як суфійські тарікати, вони не могли собі дозволити без підтримки своїх спонсорів на Заході і в арабському світі вступити у відкриту конфронтацію з представниками «традиційного» ісламу. Так, наприклад, Королівство Саудівська Аравія, яке активно фінансувала свого часу організацію «Брати-Мусульмани», у 2002 р. припинило свою фінансову підтримку (принаймні на офіційному рівні). 18 грудня 2002 р. міністр внутрішніх справ Королівства Саудівська Аравія, принц Нейеф звинуватив цю течію в тому, що «вони політизували іслам». Він заявив: «Ми занадто підтримували «Братів-мусульман», які є причиною проблем в арабському світі і, можливо, також у мусульманському світі» [Понкин И.В. Ислам во Франции. – М.: Изд-во Учебно-научного центра довузовского образования, 2005. – С. 9]. Тоді вони пішли шляхом мімікрії під суфійські організації. Прикладом тому може служити зміна риторики спікерів ісламістських організацій: якщо в останній чверті ХХ століття вони традиційно звинувачували суфізм в тому, що він заснований на недозволених нововведеннях (*bid'a*) і суперечить ісламу, то на початку ХХІ століття все частіше стала пред'являтися інформація про прихильне ставлення до суфізму головних ідеологів ісламізму (таких, як Ібн Таймійя, Мухаммад ібн адб уль-Вагаб або Юсеф Кардауї), а то й взагалі про їх належність до тарікатів [Юсуф Хаттар Мухаммад. Энциклопедия суфизма. – М.: Издательство «Ансар», 2005. – С. 64, 93-94].

На закінчення, варто кілька слів сказати про діяльність послідовників Абдуллаха аль-Харарі на пострадянському просторі. Слід зазначити, що найбільш серйозні позиції цей рух завоював на Північному Кавказі та, особливо, в Україні. На Північному Кавказі, зокрема, в Чечні, прихильники руху сьогодні піддаються переслідуванням, оскільки керівництво ЧР в особі Рамазана Кадірова бачить у них загрозу власному абсолютистському правлінню. Наприклад, на одному з розширених засідань стосовно заходів із протидії тероризму і релігійному екстремізму в Республіці Дагестан Рамзан Кадіров заявив, що «...після придушення вагабізму в Чеченській Республіці з'явилися нові місіонери, які називали себе хабашитами. Це ті ж самі вагабіти, лише з іншою назвою, й мета в них одна – руйнування ісламу, але ми придушили цю течію» (РІА «Новости», 14 листопада 2006 р.).

Щодо України, то послідовники Абдуллаха аль-Харарі активно співпрацюють з Духовним управлінням мусульман України. Понад те, голова Духовного управління мусульман України, муфтії України шейх Ахмед Тамім є учнем Абдуллаха аль-Харарія, і отримав від останнього *іджазу* (посвячення) у два таріката – Ріфайїа і Кадірїяа [Официальный сайт Духовного управления мусульман Украины // <http://islamyat.org/>]. Крім того, Ахмед Тамім отримав *іджазу* в тарікат Накшбандїя, причому як мінімум у дві його гілки, у т.ч. в Накшбандїя-Мудждадїдїя від авторитетного

суфійського шейха Ахмада Зульфікара, про що той згадує в своїй книзі [Zulfiqar A. Travelling Across Central Asia. – Maktaba-Tul-Faqeer. 223-Sunnat Pura Faisalabad. Pakistan, 2007. – P.185]. Внаслідок тісних зв'язків «хабашитів» з ДУМУ одним із основних напрямків діяльності останнього став випуск літератури антиекстремістського змісту. Більше того, з деякими із духовних управлінь країн СНД підписано договори про поширення релігійної та антиекстремістської літератури, випущеної ДУМУ [Краткие итоги международных связей Духовного управления мусульман Украины за 1999 год // Минарет, № 34(2000), С. 8]. Також в Україні регулярно видається газета «Минарет», на сторінках якої часто підіймається питання про загрозу поширення вагабізму і називаються організації і особи причетні до цього, детально аналізуються праці ідеологів екстремізму, а також аналізуються канали фінансування терористичних організацій [«Противостоят экстремизму, отстаивать веру» // Минарет, № 19(1995), С. 6]. Газета також публікує інтерв'ю з релігійними діячами, що протистоять екстремізму і в інших державах. Зокрема, було опубліковано інтерв'ю з Головою правління Фатв Татарстану доктором Фарідом Сальманом, викладачем університету «Аль-Азхар» шейхом Махмудом аль-Хуштом і Сайідмухаммадом Абубакаровим – муфтієм Дагестану, якого за його антівагабітську діяльність було вбито прихильниками Шаміля Басаєва в 1998 р.

Висновки. Таким чином, ми можемо сказати, що остання чверть ХХ – початок ХХІ століття ознаменувалися посиленням соціально-політичної ролі суфізму і його інституцій серед мусульманської спільноти. Особливо слід виділити виникнення транснаціональних суфійських об'єднань, що стало реакцією суфізму на посилення глобалізаційних процесів, в першу чергу – інформаційних. Одним з ключових соціально-політичних аспектів діяльності міжнародних суфійських об'єднань стало їхнє протистояння ідеології ісламізму, яка активно розповсюджується в ісламському світі. В даний час складно сказати, до чого призведе політика західних країн, спрямована на підтримку суфізму як альтернативи ісламізму, оскільки не до кінця зрозуміло, як саме ця політика буде реалізовуватися. У будь-якому випадку, найбільшу небезпеку представляють спрощені інтерпретації як самого феномена суфізму, так і його активізації через діяльність міжнародних суфійських організацій.

А н о т а ц і ї

Статья **Д.Брылёва «Активизация деятельности международных суфийских организаций»** посвящена феномену международных суфийских организаций, возникших в ХХ столетии. Рассматривается влияние процессов глобализации на формирование современных суфийских движений и их противостояние с представителями радикальной идеологии в мусульманской умме.

Ключевые слова: суфизм, Аль-Ахбаш, хабашити, исламизм, глобализация.

The article of **D.Briljov** “**The growing of activity of international Sufi organizations**” is dedicated to analysis of evolution and activities of international Sufi organizations, which were formed in XX-th century. The author analyses the influence of the globalization processes on the foundation of contemporary Sufi movements and their conflict with the radical ideology in the Islamic society.

Key words: Sufi, Al-Ahbash, Habashi, Islamism, globalization.

О.Ярош*
УДК 297; 21::14

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУФІЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ДЖАМА’А СУЛЕЙМАНІЯ

Статтю **О.Яроша** «Інституційні та доктринальні трансформації суфізму в сучасному світі: Джама'а Сулейманія» присвячено аналізу процесів інституційних та доктринальних трансформацій суфійських тарікатів на прикладі ісламського місіонерського руху сулейманджі. Рух сулейманджі автор розглядає як реформований суфійський тарікат, який ставить за мету не лише поширення ісламських знань, але й духовну трансформацію своїх членів.

Ключові слова: неосуфізм, багатоманітна модерність, сулейманджі, сільсіля, накшбандія, халька.

Сьогодні у ЗМІ і почасти у науковому середовищі поширюється спрощене бачення сучасного ісламу, як поля протистояння модерністів-реформаторів та консерваторів-фундаменталістів, а останні оголошуються головними «ворогами» поступу та демократії в ісламських країнах. Цей підхід є характерним для дискурсу колоніального орієнталізму, свого часу блискуче описаного Едвардом Саїдом у роботі «Орієнталізм» [Саїд, Едвард В. Орієнталізм / Пер. з англ. В. Шовкун. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001].

Саїд визначає орієнталізм як: «розподілення певного геополітичного знання по естетичних, наукових, економічних, соціологічних та філологічних текстах; він є також розробкою не тільки основної географічної відмінності (світ складається з двох нерівних частин – Сходу й Заходу), але й цілою низкою «інтересів», що їх через такі засоби, як наукове відкриття, філологічна реконструкція, психологічний аналіз, ландшафтний та соціологічний опис, він не тільки створює, а й підтримує; він також являє собою – радше, ніж виражає, – певну волю або намір у деяких випадках контролювати, підкоряти або навіть інкорпоровати світ, який є вочевидь іншим (або альтернативним чи новим); одне слово, орієнталізм – це, передусім, дискурс, який у жодному разі не перебуває в прямому,

---

* О.Ярош – к.філос. н., зав. сектором східної філософії відділу історії зарубіжної філософії Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.